

3. ΚΛΑΣΙΚΗ ΠΕΡΙΟΔΟΣ 480 - 323 π.Χ.

Είναι η εποχή κατά την οποία όλοι οι Έλληνες ενώνονται ενάντια στους Πέρσες, η εποχή των μαχών του Μαραθώνα, των Θερμοπυλών και της Σαλαμίνας, μία περίοδος μαχών, ανδρείας και σθένους.

Ακολουθώντας το πνεύμα της εποχής, η τέχνη χαρακτηρίζεται από αυστηρό μεγαλείο και περηφάνια.

Τα χαρακτηριστικά της κλασικής περιόδου που οδήγησαν σε μία ιδεαλιστική αναπαράσταση ανθρώπινης φιγούρας ήταν:

- η σεμνότητα,
- η απλότητα,
- η μεγαλοπρέπεια και
- η υπακοή στις σωστές αναλογίες.

Τίτλος: Νέος του Κριτία

Χρονολογία: 480 π.Χ.

Υλικό: Μάρμαρο

Στιλιστική περιγραφή: Το άγαλμα αυτό σημαίνει την αρχή της κλασικής περιόδου. Δεν έχουμε καμία αναστολή στην αναπαράσταση του ανδρικού γυμνού. Αυτό οφείλεται στους ολυμπιακούς αγώνες στους οποίους οι αθλητές ήταν γυμνοί και έτσι ο γλύπτης είχε την ευκαιρία να παρατηρήσει εκ του φυσικού το ανδρικό σώμα.

Στιλιστική περιγραφή: Ο νέος του Κριτία είναι ένα καλό παράδειγμα ρεαλιστικής απεικόνισης εκ του φυσικού. Αυτό που είναι άξιο παρατήρησης σε αυτό το άγαλμα είναι η στάση του σώματος. Στέκεται σε ανάπαυση, αλλά όχι με άκαμπτα πόδια όπως οι κούροι, ούτε είναι συνδεδεμένος με στήλη υποστήριξης. Η κίνηση του σώματος φαίνεται πιο φυσική. Αυτό συμβαίνει εξαιτίας του τεχνάσματος της «μετατόπισης βάρους» που εμφανίζεται για πρώτη φορά, της αλλαγής δηλαδή της στάσης των κυρίων μερών του σώματος γύρω από τον κάθετο άξονα του σώματος. Πράγματι, όταν αλλάζουμε στάση, έχουμε μία αρμονική και ελαφρά

μετακίνηση όλων των μελών του σώματός μας. Οι Έλληνες ήταν οι πρώτοι που το παρατήρησαν το τέχνασμα της μετατόπισης του βάρους το οποίο ήταν αποτέλεσμα προσεκτικής μελέτης. Έτσι λοιπόν παρατηρούμε την γενικότερη έλλειψη συμμετρίας: το κεφάλι στρέφεται ελαφρά από τον κάθετο άξονα, ο ένας ώμος και γοφός χαμηλώνουν ελαφρά και το δεξί πόδι είναι χαλαρό ενώ το αριστερό σηκώνει το βάρος του σώματος, έχουμε δηλαδή μετακίνηση του βάρους του σώματος από το δεξί στο αριστερό πόδι. Η εμφάνιση του τεχνάσματος της μετατόπισης του βάρους, γνωστό και ως «κόντρα-πόστο», διαχωρίζει την αρχαϊκή από την κλασική περίοδο. Όταν ξαναεμφανίστηκε μετά από μακρά απουσία στην αναγέννηση, ήταν ένα αλάθητο σημάδι του ανανεωμένου ενδιαφέροντος για την κλασική τέχνη.

Τίτλος: Δορυφόρος

Χρονολογία: 450 – 440 π.Χ.

Καλλιτέχνης: Πολύκλειτος

Υλικό: Βλέπουμε το ρωμαϊκό μαρμάρινο αντίγραφο του αυθεντικού μπρούτζινου μία συνηθισμένη πρακτική των ρωμαίων.

Περιγραφή: Παρατηρούμε μία αναπαράσταση του σώματος την στιγμή πριν την κίνηση. Το αριστερό πόδι είναι λυγισμένο προς τα πίσω έτοιμο για την προς τα μπρος κίνηση.

Στυλιστική περιγραφή: Παρατηρούμε όλα τα χαρακτηριστικά της κλασικής περιόδου:

1. Μετατόπιση βάρους
2. Χέρια αποσπασμένα από τον κορμό
3. Στροφή του κεφαλιού
4. Κεντρικός άξονας όχι κάθετος, αλλά καμπύλος
5. Ακριβής αναπαράσταση της ανθρώπινης ανατομίας.

Αλλά το πιο σημαντικό στοιχείο είναι ο «κανόνας των αναλογιών» σύμφωνα με τον οποίο το κάθε τμήμα του αγάλματος είναι προσεκτικά υπολογισμένο και σχεδιασμένο βά-

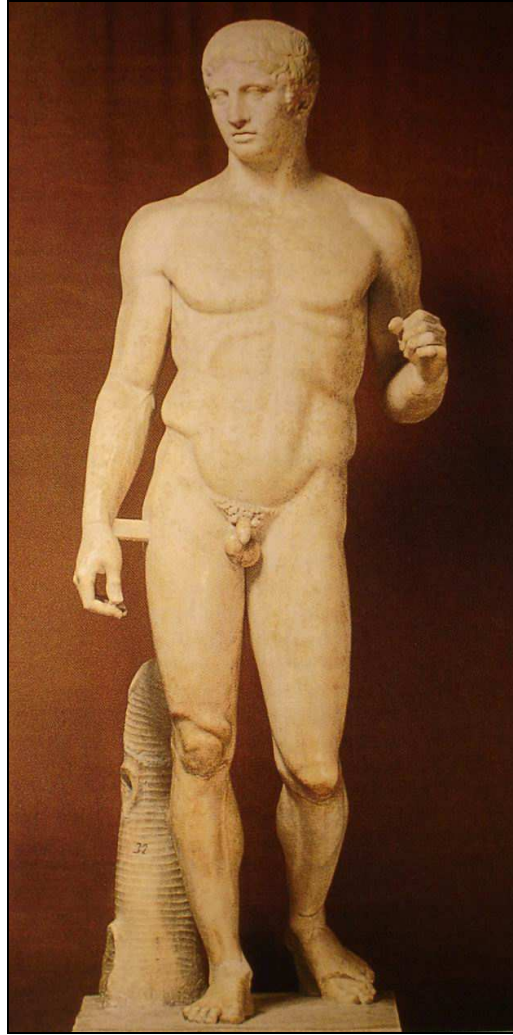
σει ορισμένων αναλογιών. Παραδείγματος χάριν, ο αντίχειρας χωρά 8 φορές μέχρι τον αγκώνα.

Αυτές οι αναλογίες θεωρείτο ότι ενσωμάτωναν την ομορφιά. Η ομορφιά λοιπόν ήταν η αναλογία των μερών του όλου, άρα ήταν συνδεδεμένη με την λογική παρά με την έκφραση συναισθημάτων.

Ο Δορυφόρος είναι ένα «παραδειγματικό» άγαλμα και όρισε μία παράδοση σύμφωνα με την οποία οι αναλογίες έγιναν το βασικό μέλημα στην γλυπτική και στην αρχιτεκτονική. Ο κανόνας του Πολύκλειτου, όπως το άγαλμα αυτό ονομάστηκε, θεωρείται σήμερα η ενσάρκωση των νόμων της λογικής. Το άγαλμα ως εκ τούτου απευθύνεται στην νόσή μας και πρέπει να εξεταστεί με προσοχή για να αποκαλύψει της αρετές του στον θεατή.

Μία πιο προσεκτική λοιπόν εξέταση της στάσης του αγάλματος αποκαλύπτει τα εξής:

1. Η δεξιά μεριά του σώματος παρουσιάζει την σταθερότητα κολώνας, με τεντωμένα πόδι και χέρι και υποστηρίζει το σώμα.
2. Αντιθέτως η αριστερή μεριά έχει λυγισμένα πόδι και χέρι σηκώνοντας λιγότερο βάρος.
3. Το αποτέλεσμα είναι μία χιαστή σύνθεση: το δεξί τεντωμένο πόδι ισορροπεί με το αριστερό λυγισμένο χέρι. Το αριστερό λυγισμένο πόδι ισορροπεί με το δεξί τεντωμένο χέρι (αντίστιξη).
4. Οι διαγώνιες που σχηματίζονται με αυτό τον τρόπο δημιουργούν ισορροπία, αλλά όχι άκαμπτη συμμετρία.

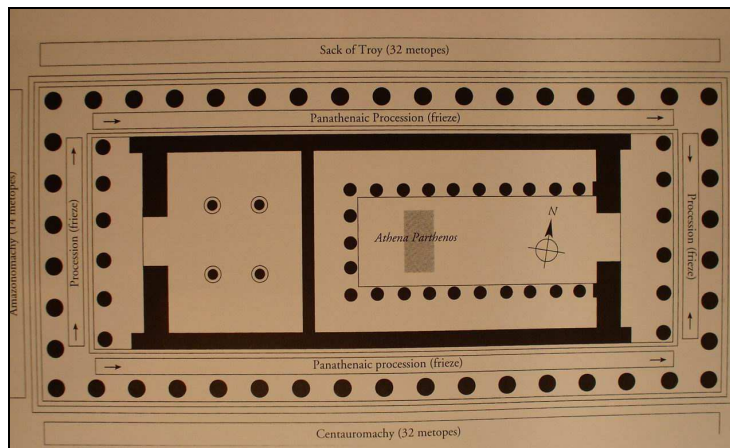

Τίτλος: Παρθενώνας

Χρονολογία: 447 – 438 π.Χ.

Καλλιτέχνης: Οι αρχιτέκτονες, Ικτίνος και Καλλικράτης.

Υλικό: Μάρμαρο

Περιγραφή: Ο Παρθενώνας είναι περίπτερος ναός, δηλαδή περιβάλλεται και από τις τέσσερις πλευρές από κίονες.

Ο ναός διαιρείται σε δύο μέρη :

1. Το μεγαλύτερο, που περιείχε το άγαλμα της Αθηνάς Παρθένου από ελεφαντοστού και χρυσό.
2. Το μικρότερο, που ήταν το θησαυροφυλάκιο.

Ορισμένα μέρη του κτιρίου ήταν ζωγραφισμένα για τους εξής λόγους:

1. Τα γλυπτά είχαν έγχρωμο φόντο για να αναδεικνύονται.
2. Τα επάνω μέρη του ναού ζωγραφίζονταν για να διαγράφονται καθαρότερα με φόντο τον φωτεινό ουρανό.

Στυλιστική περιγραφή: Ο Παρθενώνας θεωρείται ένα από τα μεγαλύτερα αρχιτεκτονικά προγράμματα πριν από τους ρωμαϊκούς χρόνους. Είναι το κατεξοχήν παράδειγμα κλασικού έργου το οποίο θα

παραμείνει πάντα μοντέρνο, θα αποπνέει πάντα ένα συναίσθημα νεότητας και δεν θα γίνει ποτέ παλαιοδοτικό.

Είναι καταρχάς ένας ύμνος στην υπεροχή του ανθρώπου. Το κτήριο επιδεικνύει την ελαστικότητα και ζωντάνια της ανθρώπινης φιγούρας που έχουμε δει στα αγάλματα της περιόδου. Όπως και σε εκείνα, τα μέρη του ναού έχουν υπολογιστεί έτσι ώστε να λειτουργούν το ένα σε συνδυασμό με τα άλλα και το κάθε ένα με το όλο. Έχουν δηλαδή μία οργανική σχέση.

Ένα παράδειγμα αυτής της οργανικής σχέσης είναι η κυριαρχία της καμπύλης γραμμής έναντι της ευθείας. Παραδείγματος χάριν, η ένταση στην μέση του ύψους του κίονα μοιάζει με τον ανθρώπινο μυο οποίος φουσκώνει όταν σηκώνει βάρος. Έτσι οι κίονες μοιάζουν σαν μύες που φουσκώνουν συνέπεια του βάρους του αετώματος το οποίο σηκώνουν. Έτσι δημιουργείται και η αυταπάτη ότι οι κίονες σπρώχνουν το βάρος του κτηρίου προς τα πάνω εξηγώντας την ελαφράδα του κτηρίου. Ο Παρθενώνας είναι το κατεξοχήν κτήριο το οποίο εκφράζει την λειτουργικότητά του με οργανικό τρόπο.

Είναι επίσης το πιο καλά μελετημένο και υπολογισμένο κτήριο στον κόσμο:

2. Είναι κτισμένος σύμφωνα με τον «χρυσό κανόνα», δηλαδή μία αναλογία μερών η οποία συνεπάγεται οπτική αρμονία. Αυτή η αρμονία εκφράζεται με το κλάσμα 9:4 όπου 9 είναι η μακρά πλευρά του κτηρίου και 4 η μικρή.
3. Είναι δωρικού ρυθμού και ως εκ τούτου κυριαρχείται από ευθείες γραμμές.

Παρόλα αυτά, στον Παρθενώνα υπάρχουν πολύ λίγες ευθείες γραμμές και παρατηρούμε μία εξεπίτηδες απόκλιση από την μηχανική εφαρμογή των μαθηματικών:

1. ο στυλοβάτης και ο θριγκός είναι (ανεπαίσθητα) κυρτοί, έτσι ώστε να διευκολύνεται η αποχέτευση του νερού. Επίσης είχαν προβλέψει την αναμενόμενη καθίζηση του κεντρικού μέρους του ναού που θα επέλθει με τον χρόνο.
2. οι γωνιακοί κίονες είναι τοποθετημένοι κοντύτερα ο ένας στον άλλο και είναι φαρδύτεροι από τους άλλους. Με αυτό τον τρόπο εξισορροπούν τις περιφερειακές αλλοιώσεις του ανθρώπινου οπτικού πεδίου: οι γωνιακοί κίονες είναι ορατοί πάντα με φόντο τον ουρανό και το φως του ηλίου, οπότε φαίνονται πιο λεπτοί.

Έτσι λοιπόν έχουμε να κάνουμε με κάτι περισσότερο από ένα προϊόν μηχανιστικής λογικής.

Μία άλλη «ανωμαλία» του ναού είναι ότι ενώ θεωρείται από τους πιο φημισμένους δωρικούς ναούς είναι γεμάτος με ιονικά στοιχεία. Στο εσωτερικό του ναού 4 μεγάλοι ιονικοί κίονες υποστηρίζουν την οροφή. Ίσως ένας τρόπος να εξηγήσουμε αυτήν την ιονική επιρροή είναι ότι οι Αθηναίοι θεωρούσαν ότι οι Ίωνες των κυκλαδικών νησιών και της Μικράς Ασίας είναι απόγονοι Αθηναίων αποίκων, άρα αδέρφια τους. Ή ήταν ένας τρόπος για τον Περικλή και τον Ικτίνο να υπονοήσουν ότι η Αθήνα ηγείτο όλων των Ελλήνων.

Τίτλος: Καρυάτιδες

Υλικό: Μάρμαρο

Χρονολογία: 447 – 438 π.Χ.

Περιγραφή: Βρίσκονται στην νότια βεράντα προσόψεως του Ερεχθείου. Το πρόβλημα που έπρεπε να λύσει ο καλλιτέχνης εδώ ήταν ότι 6 κομψά γυναικεία αγάλματα έπρεπε να υποστηρίξουν μία ογκώδη αρχιτεκτονική υπερκατασκευή καθόσον έπαιζαν το ρόλο κίωνων.

Ο λαϊμός είναι το πλέον αδύνατο σημείο του αγάλματος. Ο άγνωστος σε μας γλύπτης-αρχιτέκτονας είχε λοιπόν να συνδυάσει τις αναγκαιότητες της αρχιτεκτονικής δομής με τις απαιτήσεις της ιδανικής ομορφιάς.

Το αποτέλεσμα είναι αρκετά επιτυχές. Οι καρυάτιδες είναι αρκετά άκαμπτες ώστε να υποδηλώνουν τον υποστηρίζοντα κίονα, αλλά και αρκετά ευέλικτες ώστε να υποδηλώνουν το ζωντανό σώμα. Η στάση τους θυμίζει μεν κολώνα, αλλά υποδηλώνει ευγένεια και κομψότητα και όχι την ακαμψία ενός αρχιτεκτονικού υποστηρίγματος.

Στυλιστική περιγραφή: Οι δύο γωνιακές καρυάτιδες καθορίζουν την στάση των υπόλοιπων: το εξωτερικό πόδι τους είναι προτεταμένο και οι Καρυάτιδες στο εσωτερικό της σειράς επαναλαμβάνουν αυτή την στάση.

Έτσι το σύμπλεγμα τους παρουσιάζει συγχρόνως μία ρυθμική σύνθεση και μία

αυστηρή καθετότητα. Παρατηρούμε και πάλι την παράδοση των πτυχώσεων καθώς οι πτυχώσεις των χιτώνων αποκαλύπτουν μόνο μερικά τους όγκους του σώματος από κάτω.

Τίτλος: Επιτύμβια στήλη της Ηγησώς

Χρονολογία: 400 π.Χ.

Υλικό: Μάρμαρο

Περιγραφή: Είναι μία επιτύμβια στήλη στην μνήμη μίας γυναίκας που ονομαζόταν Ηγησώ η οποία βρέθηκε στο νεκροταφείο του Δίπυλου. Είναι ανάγλυφο έργο με τις δύο φιγούρες να προεξέχουν από την επιφάνεια της στήλης. Αναπαριστά μία όμορφη και συγκινητική στιγμή: μία ετοιμοθάνατη νέα γυναίκα στο σπίτι της δέχεται για τελευταία φορά τις φροντίδες της υπηρέτριάς της, κοιτά τα επίγεια κοσμήματά της τα οποία σύντομα θα αποχωριστεί.

Στυλιστική περιγραφή: Άξια προσοχής σε αυτό το ανάγλυφο είναι η σύνθεση η οποία παρουσιάζει μία αρχιτεκτονική δομή:

1. Το χέρι της Ηγησώς που κρατά το δακτυλίδι είναι το κέντρο όλης της σύνθεσης.
2. Καμπύλες γραμμές ξεπηδούν από τις αυστηρές αρχιτεκτονικές φόρμες, όπως:
 - Ο κορμός της Ηγησώς
 - Η πλάτη και τα πόδια της καρέκλας που κάθετα
 - Η πιο αμβλεία καμπύλη που σχηματίζει το όρθιο σώμα της υπηρέτριας.
4. Ένας κύκλος αναδύεται από την ένωση των χεριών των δύο γυναικών ο οποίος τις ενώνει συνθετικά.

Οι φιγούρες παρουσιάζονται σε στάση $\frac{3}{4}$, μία ακόμη απόδειξη της ακμής της τέχνης της γλυπτικής τον 5^ο αιώνα. Ως πιο σημαντική θεματικά, η Ηγησώ αναπαριστάται μεγαλύτερη αναλογικά, ένα χαρακτηριστικό που θα παρατηρήσουμε αργότερα και στον μεσαίωνα. Παρατηρείται επίσης και στις παιδικές αναπαραστάσεις, όπου οι σημαντικές για το παιδί φιγούρες καταλαμβάνουν μεγαλύτερο χώρο.

Παρόλο το λυπηρό γεγονός, έχουμε εδώ μία αναπαράσταση ιδανικής ομορφιάς.

ΟΨΙΜΗ ΚΛΑΣΙΚΗ ΠΕΡΙΟΔΟΣ

Το τέλος της κλασικής περιόδου φαίνεται να αρχίζει με την ήττα της Αθήνας κατά τον Πελοποννησιακό πόλεμο οπότε και η Σπάρτη και η Θήβα ανέρχονται σε ηγέτιδες πόλεις. Τον 4^ο αιώνα ο Φίλιππος ο Μακεδόνας κατακτά την Ελλάδα.

Συνέπεια αυτής της ήττας ήταν ότι την υπερηφάνεια που χαρακτήριζε την κλασική περίοδο διαδέχεται ο κυνισμός και ο σκεπτικισμός για τις παλιές αρχές που σταδιακά εκλείπουν.

Τα χαρακτηριστικά της περιόδου που θα ακολουθήσει (όψιμη κλασική περίοδος) ήταν αντίθετα με αυτά της κλασικής:

- η δεξιοτεχνία στην νατουραλιστική αναπαράσταση του σώματος,
- οι πιο κομψές και λιγνές φιγούρες,
- η στροφή σε ποιότητες αισθησιακής ομορφιάς (καμπύλες)
- η απομάκρυνση από τους αυστηρούς κανόνες αναπαράστασης του ανθρωπίνου σώματος.

Τα θέματα που απασχολούσαν και είχαν να κάνουν με τους θεούς και γενικά θέματα απομακρυσμένα από την ζωή των ανθρώπων, θα δώσουν την θέση τους σε πιο καθημερινά και νατουραλιστικά θέματα, μία τάση που θα κορυφωθεί στην ελληνιστική περίοδο. Η ηρεμία και ο ιδεαλισμός του 5^{ου} αιώνα δίνει την θέση του στην εκλογίκευση και τον εξανθρωπισμό της ανθρώπινης φιγούρας.

Τίτλος: Αφροδίτη της Κνίδου

Χρονολογία: 350-340 π.Χ.

Καλλιτέχνης: Πραξιτέλης

Υλικό: Μάρμαρο

Περιγραφή: Είναι ρωμαϊκό αντίγραφο από το αυθεντικό το οποίο θεωρείται από τον ιστορικό Πλίνιο ως το ωραιότερο έργο όχι μόνο του Πραξιτέλη, αλλά ολόκληρου του κόσμου. Πολλοί ταξίδευαν στην Κνίδα της Ρόδου, που Έγινε ξακουστή για το άγαλμά της, για να το θαυμάσουν μέσα στον στρογγυλό ναό του από όπου μπορούσες να το δεις από όλες τις πλευρές.

Στιλιστική περιγραφή: Προκάλεσε αίσθηση στους καιρούς του διότι ο καλλιτέχνης πήρε την πρωτοφανή απόφαση να αναπαραστήσει την θεά γυμνή. Το γυναικείο γυμνό ήταν πολύ σπάνιο στην αρχαία ελληνική τέχνη και περιοριζόταν στην διακόσμηση βάζων που θα χρησιμοποιούνταν κατ' οίκον. Οι δε γυναίκες που απεικονίζονταν γυμνές ήταν παλλακίδες ή σκλάβες. Κανείς δεν είχε τολμήσει να φτιάξει το άγαλμα μίας θεάς που θα

χρησιμοποιούνταν σε ναό χωρίς τα ρούχα της. Ο Πραξιτέλης δείχνει λοιπόν την Αφροδίτη όχι σαν μία ψυχρή και άφταστη ύπαρξη, αλλά να ασχολείται με μία καθημερινή δραστηριότητα: έχει βγάλει τα ρούχα της, τα ακουμπά σε μία υδρία έτοιμη να πάρει στο μπάνιο της. Έχουμε μία τάση εξανθρωπισμού των Ολύμπιων Θεών που συμβαδίζει με το πιο νατουραλιστικό και σκεπτικιστικό πνεύμα της εποχής που προαναφέραμε.

Αξίζει να παρατηρήσουμε την τονισμένη μετατόπιση βάρους στην στάση της θεάς η οποία σε αυτή την περίπτωση συνοδεύεται από τον άξονα του σώματος σε σχήμα λατινικού S και γενικά τις καμπύλες που τονίζουν την αισθησιακή ομορφιά της θεάς.

Τίτλος: Ερμής και Διόνυσος

Χρονολογία: 340 π.Χ.

Καλλιτέχνης: Μέχρι τελευταία θεωρείτο έργο του Πραξιτέλη. Σήμερα γνωρίζουμε ότι είναι ένα πολύ καλό αντίγραφο.

Υλικό: Μάρμαρο

Περιγραφή: Βρέθηκε στο ναό της Ήρας στην Ολυμπία και αναπαριστά τον Ερμή που έχει σταματήσει στο δάσος για να ξαποστάσει ενώ μεταφέρει το μικρό Διόνυσο στην Νήσσα για να αναλάβουν την ανατροφή του οι νύμφες.

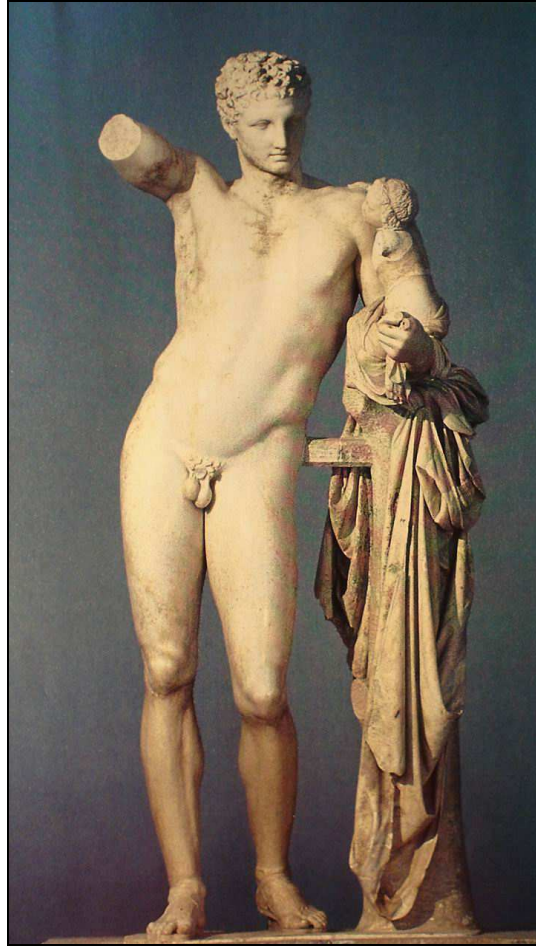
Ακουμπά πάνω σε ένα δέντρο και κοιτά αφηρημένα στα αριστερά του (μία στιγμή ενδοσκόπησης ή αυτοθυμασμού;). Ταυτόχρονα κουνά ένα τσαμπί σταφύλια, που δεν υπάρχει πια, για να δελεάσει το μωρό το οποίο θα γίνει ο θεός του κρασιού και το οποίο απλώνει το χέρι για να το πιάσει.

Στυλιστική περιγραφή: Έχουμε μία τρυφερή και ανθρώπινη σκηνή, την σχέση ανάμεσα στον ενήλικα και το παιδί, που την συναντάμε συχνά στην καθημερινή ζωή. Μία ακόμη απόδειξη του

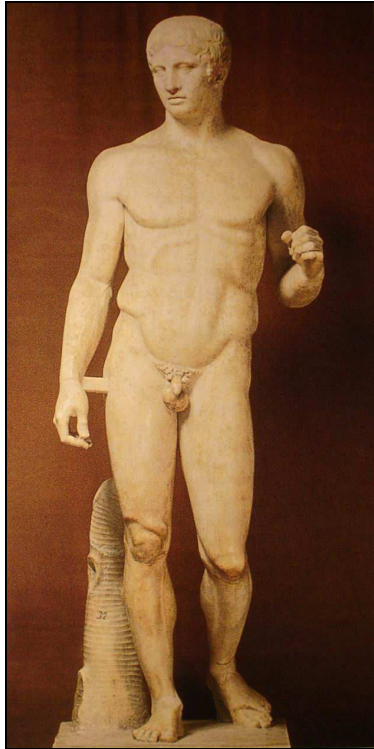
εξανθρωπισμού της όψιμης κλασικής περιόδου με ποιότητες τις οποίες δεν συναντάμε στην κλασική παράδοση πριν τον 4^ο αιώνα. Καθώς ακουμπά στον κορμό το σώμα του σχηματίζει μία καμπύλη S, χαρακτηριστικό πολλών έργων του Πραξιτέλη. Αυτή αποδίδει στο γλυπτό ελαστικότητα και ευκαμψία. Το χέρι που πρότεινε προς τα μπρος δημιουργούσε χώρο γύρω από το άγαλμα.

Το άγαλμα είναι εξαιρετικής ποιότητας όσο αφορά την λάξευση, ακόμη ένα χαρακτηριστικό του Πραξιτέλη. Ο τρόπος που έχει πλαστεί η επιφάνεια είναι απαλός και επιδέξιος δημιουργώντας απαλές σκιές που ακολουθούν τα επίπεδα του σώματος. Το πέρασμα από το ένα επίπεδο της επιφάνειας στο άλλο είναι ανεπαίσθητο. Παρατηρούμε την αντίθεση ανάμεσα στην αβρότητα και στιλπνότητα της επιφάνειας του σώματος, με την τραχεία απόδοση των μαλλιών και των βαθιών πτυχώσεων του υφάσματος. Ο Πραξιτέλης επικεντρώνει την προσοχή μας σε ποιότητες της επιφάνειας και όχι τόσο στην εσωτερική δομή και τις σωστές αναλογίες του αγάλματος (το σώμα εξάλλου είναι πιο επίμηκες).

Εάν κάνουμε μία σύγκριση με τον κλασικό Δορυφόρο παρατηρούμε τις εξής διαφορές που καθορίζουν και τις δύο περιόδους:

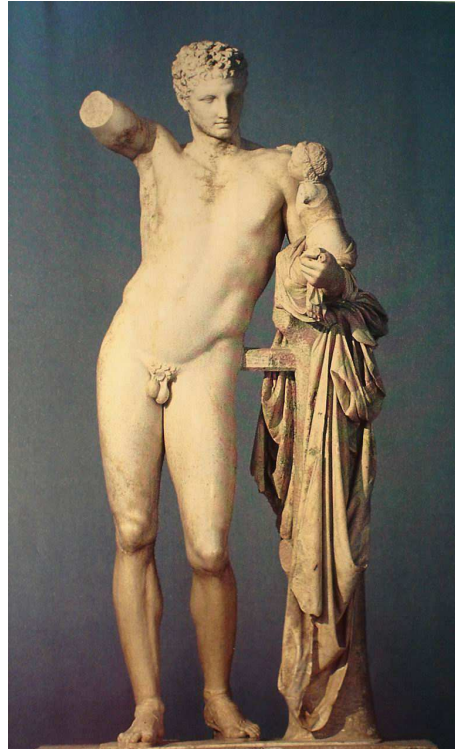

Δορυφόρος

- έμφαση στις σωστές αναλογίες
- δύναμη
- απευθύνεται στην νόηση του θεατή

Ερμής

- αισθησιακή ποιότητα των επιφανειών
- κομψότητα
- απευθύνεται στις αισθήσεις του θεατή